

«УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ВИХОВНОЇ РОБОТИ НА ОСНОВІ МОНІТОРИНГОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В УМОВАХ МАЛОГО МІСТА»

Худенкова І. Г.

Україна, Енергодар, Науково-методичний центр управління освіти
Енергодарської міської ради

Нині ми живемо в період суперечностей. Раніше було достатньо залучити учнів до трудового, політичного, громадського життя, розширити і ускладнити їхні соціальні зв'язки і таким чином дитина могла усвідомити своє місце у громадському житті. Сьогодні цього вже недостатньо. На перший план виходить особистість учня, для якого треба створити умови, за яких від зможе розвинутися як активний громадянин сучасного суспільства, що добре знає себе, вміє правильно використовувати власний потенціал, здатний реалізовувати власний життєвий проект. За цих умов настала потреба кардинальної перебудови системи виховання, мета якої формувати конкурентоспроможну творчу особистість, здатну до самовизначення, самореалізації та самовдосконалення. Неможливо створювати та перетворювати систему виховання без знання внутрішніх процесів. Автор концепції «постійного поліпшення якості» Едвардс Демінг вважав, що «...тільки 15% відхилень в якості залежить від безпосередніх виконавців, а 85% дефектів визначається недоліками управління»[13]. Однією з основних характеристик будь-якої системи управління якістю, що визначає ефективність її функціонування, є наявність адекватної системи процесів збору, накопичення, пошуку, обробки і передачі інформації. При цьому інформація повинна бути максимально повною за обсягом і змістом, об'єктивною, конкретною і спостерігатися в динаміці. Моніторинг якості виховання передбачає постійне стеження за станом виховного процесу в цілому та окремих його компонентів, зокрема. На підставі результатів моніторингу, з урахуванням проблемних областей, планується виховна робота на майбутній навчальний рік, розробляються рекомендації з організації виховної роботи заступникам директорів з виховної роботи, класним керівникам, вихователям.

Тому актуальність та педагогічна значущість проблеми, практична необхідність у її вивченні та теоретичному обґрунтуванні обумовили вибір теми дослідження

«Управління якістю виховної роботи на основі моніторингових досліджень в умовах малого міста».

Моніторинг якості системи виховання - це систематичне спостереження за станом виховання підростаючого покоління з метою його вивчення, оцінки, прогнозу, розвитку позитивних та попередження негативних процесів.

Моніторинг не потрібен сам по собі, сам по собі моніторинг може стати даниною швидкоминучій моді, але - це інструмент вимірювання ступеня наближення або віддалення по відношенню до мети. Мета виховання позначена в законах України «Про освіту» та «Про загальну середню освіту», в «Основних орієнтирах виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України», тому моніторинг дозволяє оцінити, в тому числі і ту ступінь якості, з якою ми виконуємо ці закони. Необхідність створення системи педагогічного моніторингу обумовлена принципово новим підходом до діагностики розвитку і саморозвитку освітньо-виховних систем, що дає можливість для:

- вивчення та оцінки цілей і змісту процесу виховання;
- розробки та ефективного застосування державних виховних стандартів;
- оцінки ефективності традиційних та інноваційних форм і методів виховання;
- оцінки сучасних педагогічних технологій виховання;
- підтримки навчальних закладів, які домагаються високих результатів у вихованні учнів, сприяння збільшенню кількості ефективно і творчо працюючих педагогічних колективів.

Цілеспрямована моніторингова діяльність дозволяє кожному суб'єкту виховання:

- сформулювати цілі і визначити їх пріоритети;
- виходячи з концептуальних підходів до організації виховної роботи, наявних потенційних ресурсів конкретизувати завдання виховання для кожного суб'єкта виховного процесу та установи освіти в цілому;
- оцінити можливий потенціал виховної системи та забезпечити раціональну розстановку педагогічних сил;
- вийти на глибинний аналіз виховних процесів.

Мета дослідження – запровадження функціональної моделі оцінки якості виховання на моніторинговій основі в умовах малого міста.

Об'єкт дослідження – функціонування виховної системи малого міста.

Предмет дослідження – якість системи виховної роботи міста та виховної роботи в навчальних закладах міста Енергодара

База дослідження – Науково-методичний центр управління совіти, заклади освіти міста Энергодара. Дослідження проводилося протягом 2009-2014 років.

Практична значущість інноваційної розробки полягає у створенні, по-перше, такої моделі оцінки якості виховання, яка має чітке визначення функцій, послідовності дій Науково-методичного центру і закладів освіти, що дозволяє підвищити ефективність управління виховним процесом, здійснювати продуктивне планування і ефективне виконання кожним загальноосвітнім навчальним закладом визначених шкільною спільнотою, українською державою, органами управління освітою міста цілей у сфері виховання, ефективно впроваджувати освітні інновації, підвищувати рівень особистісної та професійної компетентності педагогів, які включені у виховний процес та виховну систему міста (додаток 1); по-друге, програми моніторингу (додаток 2), інструментарію, за допомогою якого отримується необхідна інформація про поточний стан виховної системи міста та навчального закладу (додаток 3) та схеми аналізу ефективності виховного процесу (додаток 4).

Наукова новизна інноваційної розробки полягає у визначенні показників якості виховного процесу на основі урахування соціально-економічних, соціально-педагогічних умов, менталітету мешканців малого міста, потреб користувачів освітніх послуг (держави, громади малого міста, учнів, батьків та ін.) для в реалізації моделі системи громадянського виховання з урахуванням виявлених педагогічних умов ефективного громадянського виховання.

Розроблена Науково-методичним центром функціональна модель оцінки якості виховання на моніторинговій основі в умовах малого міста ґрунтується на сукупності наукових підходів та принципів.

Моніторинг якості виховання рекомендується проводити на двох рівнях: рівні вихованості особистості і рівні організації та ресурсного забезпечення виховного процесу навчального закладу. Система моніторингу якості виховного процесу не ставить за мету порівняльний аналіз між навчальними закладами, навчальними групами та окремими учнями, а передбачає вивчати розвиток виховного процесу в його динаміці.

Якість виховання - це інтегративний, динамічний показник результативності виховного процесу, що включає два аспекти: особистісний та технологічний.

Перший аспект передбачає досягнення позитивних особистісних змін, в основі яких - педагогічно керований процес інтеріоризації (присвоєння) і екстеріоризації

(створення) цінностей як спосіб формування персональної системи цінностей (Б.П.Бітінас).

Персональна система цінностей відображає ступінь присвоєння особистістю системи загальнолюдських і національних цінностей. Результативність даного процесу безпосередньо залежить від оптимальної і продуктивної організації виховної системи на технологічному рівні.

Ознаками такої організації є наступні принципи: науковість; цілеспрямованість; цілісність; обґрунтованість способів, прийомів, засобів виховного впливу; орієнтованість змісту навчання і виховання на систему загальнолюдських і національних цінностей; гуманізація, демократизація міжособистісних відносин шкільної спільноти; діагностичність, контроль, корекція результатів.

Моніторинг - це науково обґрунтований процес управління особистісного розвитку педагога і вихованця, спрямований на осмислення світоглядних знань, ціннісних відносин у просторі гуманістичних пріоритетів і соціальних контекстів.

Формування і розвиток організаційно-управлінської структури виховання в сучасному навчальному закладі передбачає наявність постійного, системного моніторингу якості виховного процесу, який спрямований на комплексне динамічне відстеження процесів, що визначають кількісно-якісні зміни:

- виховного середовища (кадровий склад працівників, які включені в процес виховання, планування виховної роботи навчального закладу на всіх рівнях, стан матеріально-технічної бази, тощо);

- зміст і технології виховання;

- результативність виховного процесу;

- ефективність оперативного і стратегічного керівництва виховним процесом.

Метою моніторингу виховного процесу є не тільки інформаційне відображення стану виховання, комплексне динамічне спостереження, аналітична оцінка рівня вихованості, а й створення прогнозу стану цілісної системи виховання навчального закладу.

Завданнями моніторингової діяльності у сфері виховання є:

- визначення технології проведення моніторингу, підбір методик відповідних рівню діяльності, компетентності педагогічних кадрів навчального закладу;

- розробка технології обробки та узагальнення отриманої інформації;

- проведення первинного аналізу отриманої інформації;

- створення аналітичних матеріалів;

- розробка прогнозу;
- подальше вдосконалення технології моніторингу;
- розробка основ і критеріїв створення виховного середовища навчального закладу;
- оформлення організаційно управлінської та педагогічної діяльності по створенню виховного середовища;
- виявлення позитивного педагогічного досвіду та визначення сфери його поширення.

Технологія моніторингу якості виховного процесу виступає в ролі двох факторів: внутрішнього (актуалізація мотивів і потреб) і зовнішнього (організація виховного процесу, способи формування ціннісних установок, включення особистості в соціально значущі види діяльності).

На підготовчому етапі - необхідність цілеспрямованого, комплексного аналізу стану виховного процесу та його адаптацію до вже існуючих і затребуваних цивілізованих практик, що є універсальними соціокультурними підходами. Виявляти, а тим більше фіксувати, в реальних показниках результати морального розвитку надзвичайно складно в силу динамічності формування особистості дитини, а також труднощі об'єктивної оцінки та вимірювань показників рівня вихованості. Тому краще для оцінки якості результатів виховання, як вважає професор Є.В. Бондаревська [4], слід використовувати і критерії навчальних досягнень, і критерій ключових компетенцій, і критерій особистісного розвитку, розуміючи їх як різні рівні досягнень освіченості та вихованості учнів. Компетенція - це можливість встановити зв'язок між знанням і ситуацією, знайти, виявити процедуру (тобто знання і дії), яка підходить для вирішення проблеми.

Ключові (тобто відкривають двері іншим) компетенції, якими важливо озброїти випускників загальноосвітніх шкіл, наступні:

- *соціально-політичні компетенції*, що передбачають усвідомлення особистістю самоцінності держави, нації, мови, культури; мотивацію цілей розвитку суспільства та ідентифікацію себе в ньому. У зв'язку з цим актуальними і соціально затребуваними виступають такі компетенції, як готовність особистості до прийняття відповідальності в контексті свободоздібності як «здатності до автономного, неконформістському існуванню» (О.С.Газман)[5]. Характер позначених компетенцій визначається інтегративним умінням особистості встановлювати комунікації в полілоговому середовищі і формувати простір одностумців;

- *комунікаційні компетенції*, пов'язані з оволодінням навичками продуктивного усного та письмового спілкування, основами інформаційних технологій в контексті полілінгвистичної та міжетнічної культури, здатність розуміти расові, етнічні, національні відмінності і вміння жити з людьми інших культур, мов і релігій;

- *професійні компетенції*, що включають потребу у професійному вдосконаленні як життєвої стратегії, дух творчості і змагальності, здатність до перетворення реальності;

- *особистісні компетенції*, що передбачають сформованість таких якостей як толерантність, гідність, моральна чистота, успішність, життєздатність, оптимізм, спрямованість у майбутнє; вміння реалізувати особистісний потенціал в соціально змінюються умовах, в багатстві власної культури і здібностей.

Компетентність як властивість індивіда існує в різних формах: як ступеня вмілості, способу особистісної самореалізації (звичка, спосіб життєдіяльності, захоплення), якогось результату саморозвитку індивіда або форми прояву здібності та ін.

Природа компетентності така, що вона, будучи продуктом навчання, що не прямо впливає на нього, а є, скоріше, наслідком саморозвитку індивіда, його не так технологічного, скільки особистісного зростання, наслідком самоорганізації та узагальнення діяльнісного та особистісного досвіду.

Компетенція школяра не зводиться тільки до знань і вмінь. Бути компетентним - означає вміти мобілізувати в даній ситуації (обставинах) отримані знання та досвід. Про компетенції говорять тоді, коли вони проявляються в якій-небудь ситуації. Непроявлена компетенція, що залишається потенційністю, є прихованою можливістю.

Структура виховного процесу передбачає включення наступних параметрів:

- місія педагога в реалізації гуманістичних цілей і завдань; стиль, характер педагогічної взаємодії адекватних методів, форм, способів, засобів виховання;

- інноваційний педагогічний потенціал як сукупність професійних компетенцій та мотиваційні потреби в саморозвитку і професійному самовдосконаленні;

- організація життєдіяльності шкільного співтовариства (цінності, традиції, ступінь комфортності, захищеності);

- збагачення досвіду пізнавальної, колективно-творчої, дослідницької діяльності, емоційно ціннісних відносин як базової основи соціальних компетенцій особистості.

Моделювання виховних систем, орієнтованих на загальнолюдські та національні цінності, з урахуванням актуальних соціокультурних тенденцій і новацій в освітньому

середовищі передбачає розробку адекватних програм управління якістю виховання, основними компонентами яких виступають наступні:

- концептуальне обґрунтування;
- цілепокладання;
- прогнозовані кінцеві результати;
- розділи програми;
- актуалізація світоглядного аспекту змісту навчально-виховного процесу;
- методичне забезпечення програми;
- управління розвитком гуманістичних і демократичних відносин шкільної спільноти;
- управління процесом ціннісного освоєння середовища.

Інваріантна модель програми (додаток 2) управління якістю виховання і її змістовне наповнення розробляється кожним навчально-виховним закладом індивідуально (Програма управління якістю виховання). Розробка подібних програм є підготовчим і необхідним етапом адаптації виховного процесу до організації моніторингу.

- Моніторинг якості виховання - це система збору, аналізу, відстеження, корекції, зіставлення результатів спостереження для обґрунтування стратегії і прогнозу розвитку.

- Моніторинг виступає системним способом оцінки якості виховного процесу, дієвості форм, способів, прийомів виховного впливу. Це спосіб інтелектуальної підтримки інноваційних процесів в педагогічній практиці і колективного розумового пошуку для прийняття мотивованих управлінських рішень.

- Моніторинг дозволяє адаптивно коригувати процес становлення особистості, усувати негативні підходи, забезпечувати ефективність виховного процесу.

- Моніторинг є системою соціально-педагогічних заходів, що дозволяють спостерігати за станом суб'єктів виховного процесу, констатувати і оцінювати їх найважливіші якісні характеристики, мобільно виявляти результати виховного впливу і вносити корективи в особистісний розвиток з урахуванням реальних соціокультурних процесів і фактів.

- Моніторинг дозволяє здійснити науково-обґрунтовану стратегію розвитку як особистості, так і виховної системи в цілому.

Базовою основою моніторингу є інформація як універсальна домінанта сучасного соціокультурного процесу.

Інформаційний масив моніторингу включає:

- базу вихідних даних як констатацію фактичного рівня;
- комплекс методів обробки інформації як загальнотеоретичних, так і спеціальних;
- нормативно-правової компонент;
- технологічні засоби обробки інформації;
- організаційну структуру - організатори збору та обробки інформації.

Важливо визначити масштаб, характер, обсяг інформації, що збирається, яка повинна охоплювати ключові (характерні для даної виховної системи) питання. Інформація, як джерело, повинна носити як масовий, груповий, так і індивідуальний характер. Основна мета інформації - давати різнобічні відомості про зміни досліджуваного явища, процесу на основі спеціально складених анкет, тестів, діагностик та ін. Та їх подальшого аналізу.

Загальнонаукові методи, використовувані в процесі моніторингу:

- спостереження;
- опис;
- діагностика;
- абстрагування;
- моделювання;
- проектування.

Спеціальні методи моніторингу якості виховного процесу:

- включене спостереження за змінами особистісного розвитку під впливом соціально-педагогічного процесу і визначення сенсу в відбуваються явища;
- метод тестових ситуацій - педагог створює спеціальні умови, в яких проявляється найбільш виразно кожний з компонентів навчально-виховного процесу;
- експлікація як розгортання змісту виховного процесу, що дозволяє вносити корективи в особистісний розвиток;
- опитувальні методи дозволяють отримати інформацію про розвиток суб'єктів виховного процесу на основі аналізу письмових чи усних відповідей на стандартні або спеціально підібрані питання;
- аналіз результатів виховного процесу за розробленими показниками та критеріями якості виховання, співвіднесення реальних результатів з колишніми і складання прогнозу розвитку;

- тестування і самотестування як об'єктивні методи збору інформації про рівень розвитку особистості, ступеня вираженості соціально значущих якостей, світоглядної культури і т.д.

Моніторинг якості виховання має свою специфічну особливість, оскільки розглядає особливі морально-етичні, соціальні відносини, тому одержувані в ході спостереження та відстеження показники носять не статичний, а динамічний і суперечливий характер. У цьому своєрідність моніторингу виховного процесу, і цей фактор необхідно враховувати в процесі його організації.

Сутністю технології моніторингу виховного процесу є послідовне виконання наступних взаємопов'язаних етапів:

- формування основних вимог до моніторингу (цілі, критерії, програма);
- визначення об'єктів дослідження і спостереження, їх періодичність;
- розробка змісту моніторингу (напрямки діяльності в контексті проблемного поля);
- реалізація програми контролю, спостереження у відповідності з термінами його проведення;
- аналіз результатів, узгодження інформації організаторами моніторингу;
- корекція виховного процесу на основі отриманих результатів моніторингу;
- оцінювання ступеня задоволеності якістю освітніх, виховних, соціальних послуг;
- виявлення невирішених проблем на результуючому етапі;
- прогнозування розвитку виховної системи (цілі, способи);
- перехід на новий рівень розвитку.

Моніторинг на структурному рівні реалізується за принципом «вертикалі», де управляючі системи - міністерство освіти, обласні та регіональні управління, освітні установи. На рівні освітньої установи суб'єктами моніторингу є працівники соціально-психологічної служби, класні керівники, вихователі, вчителі-предметники.

Реалізація особистісного компонента передбачає вивчення, аналіз і корекцію розвитку особистісних якостей вихованців; технологічного - проектування, розробку, організацію та управління розвитком виховного процесу на системному рівні, адекватне науково-методичне забезпечення; соціального - припускає ціннісне освоєння соціуму на основі середовищної діагностики та проектування, співпраці освітнього закладу з суб'єктами виховного процесу в умовах виховного середовища; і за рахунок цього - збагачення соціально-практичного досвіду вихованців.

Адаптованими показниками якості виховання можуть бути наступні:

- показник соціального рейтингу освітньої установи;
- показник інноваційних процесів у навчально-виховному компоненті;
- показник включеності особистості підлітка в соціокультурний простір (установи культури, додаткової освіти, у форми ціннісної взаємодії з суб'єктами соціуму);
- показник включеності особистості підлітка в громадський різномірний процес (громадські організації, об'єднання, органи самоврядування, співуправління життєдіяльністю спільноти дітей і дорослих);
- показник включеності батьків в освітній і виховний процеси (соціально ціннісні гри - свята, гуртки, спільні види діяльності);
- показник включеності шефства підприємств, державних, громадських організацій, суб'єктів виробничої сфери в процесі виховання;
- показник соціально негативних явищ у підлітковому середовищі;
- показник ціннісного освоєння школою середовища;
- показник орієнтованості змісту навчально-виховного процесу на систему загальнолюдських цінностей.

Пріоритетними завданнями щодо організації моніторингу виховного процесу є:

- освоєння теоретико-методичних знань про моніторинг як системному засобі управління розвитком безперервно оновлюваною виховною діяльністю освітньої установи;
- науково обґрунтована розробка концепції та програми моніторингу;
- практичне освоєння технології моніторингу та реалізація і адаптація в педагогічній практиці;
- облік психолого-педагогічних чинників розвитку системи, формальної та неформальної ієрархії суб'єкт-суб'єктних відносин, явних і латентних ціннісних орієнтацій учасників виховного процесу, специфічних критеріїв і показників оцінки якості виховного процесу освітнього закладу.

Узагальнено під вихованістю ми розуміємо певний рівень морального розвитку, дотримання моральних норм і правил поведінки, культуру мовлення, спілкування і взаємин, освіченість людини. Вихованість є результатом виховання і впливу на суб'єкт: дорослих, однолітків, дитячого оточення та ін. У цьому випадку один рівень вихованості буде відрізнятися від іншого заходом педагогічної допомоги, турботи та уваги для забезпечення оптимальних умов у розвитку дітей. Характеризуючи вихованість школярів, необхідно виходити, перш за все, з мети навчання, виховання та розвитку особистості.

Загальнопедагогічні методи діагностики та вимірювання рівня моральної вихованості учнів загальновідомі (педагогічне спостереження, бесіди, анкетування, інтерв'ювання, соціометрія, ранжування та ін.). Якщо мова йде про локальну діагностику в окремо взятому класі, групі учнів, вибір методів діагностики визначається конкретними виховними цілями, завданнями, умовами і залежить від суб'єктивної позиції педагога. Якщо ж діагностика вихованості учнів проводиться як елемент системи загальношкільного педагогічного моніторингу, то тут повинні діяти загальні для всього освітнього закладу принципи, правила, організація, єдині терміни, порядок обробки інформації та ін.

Правильно вибудувати роботу в даному напрямку допоможе план аналізу виховного процесу освітнього закладу, якій реалізує основи педагогіки співробітництва.

На міському рівні система моніторингу якості виховної роботи знаходиться в стані формування. Управління підвищенням рівня професійної компетентності педагогів в місті останні три роки відбувалося з використанням моніторингових процедур, які відповідали принципам узгодженості нормативно-правового, організаційного та науково-методичного забезпечення їх складових, об'єктивності одержання та обробки інформації, комплексності дослідження, перспективності досліджень, їх рефлексивності тощо.

На рівні навчальних закладів ми побачили, що моніторингова система винятково коректна в роботі адміністрації, оскільки дає змогу безконфліктно вирішувати найболючіші питання виховного процесу. Системний підхід дасть змогу коригувати виховну діяльність упродовж року, простежувати результат особистісного зростання дітей та діяльності вчителя, підтримати будь-які, нехай навіть ледь помітні, успіхи. Моніторингова діагностика змінює суть контролю адміністрації, робить її гуманнішою, стимулює роботу вчителя над собою.

Моніторингові дослідження, які вже проведено (додаток 5,6,7), дозволили підвищити обґрунтованість мети та завдань виховної системи міста та кожного навчального закладу не тільки на навчальний рік, а на перспективу, створити Програму виховання до 2021 року, побачити невирішені проблеми та визначити шляхи їх вирішення.

Література

1.Алієва Л.В. Діагностика та моніторинг у сфері виховання: (За підсумками

науково практичної конференції) // Внешкольник. - 2006. - № 11.

2. Байназарова О.О. , Ракчєєва В.В. Моніторинг та оцінювання якості освіти: Методичний посібник. – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2009. – 58 с.3.
3. Беспалько В.П. Складові педагогічної технології М .: Б.и., 1989.
4. Бондарєвська Є.В., Кульневич С.Є. Педагогіка: особистість в гуманістичних теоріях та системах виховання.- Ростов –на Дону, 1999.
5. Газман О.С. Неклассическое воспитание., М.2002.
6. Голубєв Н.К., Бітінас Б.П. Введення в діагностику виховання. - М .: Педагогіка, 1989.
7. Горб В.Г. Педагогічний моніторинг освітнього процесу як фактор підвищення його рівня та результативності // Стандарти і моніторинг. - 2000. - № 5.
8. Кукуєв А.І. Педагогічні моніторинг як функціональний інструмент управління навчально-виховним процесом // Завуч. - 2000. - № 8.
9. Кулемін Н.А. Кваліметричеській моніторинг в системі загальної освіти // Педагогіка. - 2001. - № 3.
10. Майоров А.Н. Моніторинг та проблеми інформаційного забезпечення управління освітою // Народна освіта. - 2000. - № 8.
11. Степанов Є. Створення системи виховання: форми, методи, прийоми. Ж.. «Директор школи» 2002.- №2.
12. Шилова М.І. Теорія і технологія відстеження результатів виховання особистості школяра // Класний керівник. - 2000. - № 6.
13. У. Едвард Демінг Вихід з кризи. Нова парадигма управління людьми, системами і процесами.- Видавництво "Паблішер", 2009

Додаток 1

Модель моніторингу якості виховання у загальноосвітніх навчальних закладах м.Енергодара

Моніторинг якості виховання передбачає системні дослідження на рівнях класу, навчального закладу, міста, які провадять, відповідно, навчальні заклади, Науково-методичний центр управління освіти Енергодарської міської ради, Запорізькій обласний інститут післядипломної педагогічної освіти.

Об'єкти моніторингу якості виховання: процес виховання у загальноосвітніх навчальних закладах, зокрема опорних школах; взаємовідносини, у яких перебувають учні і педагоги; робота методичних об'єднань заступників директорів, педагогів-організаторів та класних керівників, а також політика у сфері виховання управління освіти Енергодарської міської ради.

Предмети системних досліджень якості виховання:

- інтереси та особистісні якості учнів, їхня поведінка та переконання;
- компетентність заступників директорів, педагогів-організаторів та класних керівників як виховників;
- стан виховного простору класу, загальноосвітнього навчального закладу;
- виховна робота шкільних бібліотек, предметних гуртків, мистецьких студій, спортивних секцій тощо як окремих ланок виховного простору;
- якість програми виховання (класу, школи);
- соціальна активність учнів, їх участь у виховних справах;
- організація виховання (планування, керування, діагностування, коригування, оцінювання результатів);
- використання фінансових та матеріальних ресурсів, що забезпечують виховання;
- якість управлінських рішень щодо організації виховання;
- правова і психологічна безпека дітей;
- нормативно-правове, психолого-педагогічне, кадрове і науково-методичне забезпечення виховного процесу в регіоні; забезпечення професійного зростання педагогічних працівників як виховників.

Основні поняття:

Якість виховання – сукупність ознак, які відображають цінність процесу виховання для вихованців, вихователів та суспільства (держави). Виховання у навчальному закладі полягає у цілеспрямованому формуванні суспільно значимих особистісних якостей вихованців у створеному вихователями виховному просторі. Перелік характеристик виховного простору та особистісних якостей вихованців, визнаних суспільством (державою) обов'язковими, – еталон якості, з яким зіставляють реальні характеристики виховання у конкретному навчальному закладі. В Україні нормативні вимоги до якості виховання відображені в освітньому законодавстві та

спеціально розроблених нормативно-методичних документах, зокрема, в «Основних орієнтирах виховання учнів 1–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України»

Моніторинг якості виховання – це систематичне, технологічне (яке базується на визначених правилах і процедурах) збирання, опрацювання, зберігання і розповсюдження відомостей про умови, процес (методи, засоби), результати виховання, що здійснюється у класі, навчальному закладі чи системі освіти. Моніторинг виховання зорієнтований на інформаційне забезпечення управління процесом виховання і дозволяє виносити судження про поведінку вихованців та стан виховного простору в будь-який момент часу, забезпечуючи прогноз його (вихованця, виховного простору) розвитку. Доцільно виділити три типи систем моніторингу виховання: моніторинг узгодження управління; діагностичний моніторинг; моніторинг виховної діяльності.

Оцінювання (евалюація) якості виховання – це оцінка проблем у вихованні учнів, дій вихователів, програми виховання (плану розв’язання виявлених проблем у вихованні), виконання цієї програми (плану), окремих включених до неї виховних справ, результатів виконання програми, зроблена на основі аналізу зібраної на конкретний момент інформації про виховання. Зокрема, оцінка якості програми виховання має на меті її удосконалення або подальше планування. Діяльність однотипних об’єктів моніторингу виховання оцінюється для:

- їх порівняння з метою встановлення рейтингу;
- визначення ефективності фінансових витрат та управлінських рішень;
- розроблення освітньої політики.

Контроль виховної роботи – діяльність адміністрації навчального закладу, органів управління освітою, інших органів нагляду, що проводиться з метою оцінки стану дотримання правових положень, які стосуються виховної роботи.

Мета моніторингу якості виховання у місті Енергодарі – продуктивне планування і ефективне виконання кожним загальноосвітнім навчальним закладом визначених шкільною спільнотою та українською державою, управлінням освіти міста Енергодара цілей у сфері виховання.

Базові **принципи моніторингу якості виховання**, які водночас служать критеріями оцінювання його ефективності:

- *перспективність*, тобто спрямованість дослідження на розв’язання актуальних завдань особистісного розвитку учнів;

- *гуманізм*, зміст якого – повага до особистості, довіра, позитивний емоційний мікроклімат та атмосфера доброзичливості, гарантії невикористання результатів досліджень для вчинення будь-яких репресивних дій;

- *об’єктивність*, зокрема достовірність одержаної інформації, технології її обробки, які виключають суб’єктивний вплив та враховують усі результати, рівність умов для учасників дослідження;

- узгодженість нормативно-правового, організаційного та науково-методичного забезпечення досліджень;

- *комплексність*, безперервність і тривалість спостережень, триангуляція на етапі обробки та аналізу одержаних результатів;

- *своєчасність* отримання, обробки та оцінки отриманої завдяки дослідженням інформації;

- *рефлексія*, що проявляється в аналізі та оцінці отриманих результатів на всіх рівнях управління, здійсненні самооцінки і самоконтролю;

- *відкритість*, а значить доступність узагальнених результатів досліджень для шкільних спільнот, органів управління освітою та громадськості.

Щоб гарантувати гуманістичну спрямованість моніторингу якості виховання, цим документом підтверджується: моніторинг не є і не несе функцій нагляду за поведінкою учнів, працею педагогів або перевірки роботи навчального закладу, його результати не можна використовувати для покарання окремих учнів чи педагогічних працівників. Чільним результатом моніторингу визнається постійне, компетентне та критичне обговорення отриманої у ході досліджень інформації для усвідомлення і відбору актуальних цілей та ефективних засобів виховання.

Рівні моніторингу виховання:

I. Внутрішньошкільний моніторинг забезпечує:

- об'єктивне оцінювання результатів виховання учнів та продуктивності виховних справ;
- аналіз та оцінку стану виховного простору класу, навчального закладу, взаємовідносин між окремими педагогами та учнями;
- визначення напрямів співпраці учителів, батьків та учнів і потреб у координації діяльності партнерів школи;
- правильний добір та розстановку педагогічних кадрів, залучення до виховної роботи з учнями високопрофесійних виховників (як класних керівників, керівників гуртків, секцій, педагогів-організаторів і т.д.);
- стимулювання самовиховання учнів, а також педагогічних працівників і батьків.

У загальноосвітніх навчальних закладах міста Енергодара має практикуватися кожний з трьох типів моніторингу виховання.

Діагностичний моніторинг проводиться для виявлення психофізичних потреб, здібностей, особистісних рис учнів, стану взаємовідносин вихованців. Ведення його – обов'язок класних керівників, які складають психолого-педагогічні характеристики учнів і класів.

Моніторинг виховної діяльності – це дослідження якості окремих уроків та виховних справ і оцінювання відповідності поставлених та досягнутих цілей виховання. Суб'єктами цього типу моніторингу є класні керівники, а ще учителі-предметники, керівники гуртків, студій, спортивних секцій. Адміністрація загальноосвітнього навчального закладу також зобов'язана регулярно оцінювати цілі уроків та виховних справ на відповідність розробленим школою програмам виховання і визначати ефективність обраних педагогами методів та засобів виховання.

Моніторинг узгодження управління передбачає щорічне обов'язкове оцінювання (евалюацію) шкільних програм виховання. Суб'єктом евалюації шкільної та спеціальних виховних програм є не лише адміністрація, а й інші учасники їх розроблення – педагоги, батьківський і учнівський актив загальноосвітнього навчального закладу. Вимога щодо участі в оцінюванні виховної програми школи усіх чи принаймні переважної більшості членів педагогічного колективу зумовлена важливістю усвідомлення кожним педагогом цілей його виховної роботи і потребою

критично оцінювати власні вчинки та рішення, співставляючи їх із завданнями виховної програми, потребами учнів та вимогами до виховного простору школи.

Завдання моніторингу виховного процесу у загальноосвітньому навчальному закладі і самооцінювання на його основі якості шкільної програми виховання:

- описати стан забезпечення школою загальних та вікових потреб школярів;
- з'ясувати ефективність виховного процесу;
- визначити фактори, що деформують виховний простір загальноосвітнього навчального закладу;
- відкоригувати та доповнити чинну або укласти на базі зібраних даних нову програму виховання.

Орієнтовні ключові запитання самооцінювання шкільної програми виховання:

1. У якій мірі програма виховної роботи враховує потреби, можливості та інтереси учнів, батьків, педагогів, принаймні тих, хто є реальними лідерами шкільної спільноти?
2. Наскільки педагоги, батьки та учні співпрацюють і довіряють одне одному?
3. Якою мірою навчання та виховні справи забезпечують формування в учнів життєвих компетенцій (особистісних якостей)?
4. У якій мірі учні залучені до виховних справ (позакласної роботи)?
5. Наскільки школа розвиває індивідуальність учня (нахили, таланти)?
6. Якою мірою школа налагодила і розвиває партнерство?

Критерії оцінки програми виховання:

- відповідність нормам законодавства про освіту та очікуванням учасників навчально-виховного процесу;
- корисність завдань виховання і виховних справ для розвитку учнів;
- відповідність проведених заходів завданням, які визначені шкільною програмою виховання;
- відповідність взаємовідносин, стилю спілкування працівників школи та учнів моральним нормам і педагогічним вимогам;
- доступність обраних педагогами форм і методів виховної роботи для учнів, їх прийнятність для батьків та місцевих громадських об'єднань;
- можливості для розвитку учнів, що їх надають бібліотека, гуртки, студії, секції як виховні ланки ЗНЗ.

Для забезпечення об'єктивного оцінювання якості шкільної програми виховання доцільно досліджувати:

- особистісний розвиток учнів загальноосвітнього навчального закладу;
- компетентність персоналу загальноосвітнього навчального закладу;
- документацію школи, що відображає навчально-виховний процес;
- організацію виховання (планування, підготовка, проведення та оцінювання виховних справ);
- роботу виховних ланок загальноосвітнього навчального закладу (бібліотеки, предметних гуртків, мистецьких студій, спортивних секцій);
- участь учнівського самоврядування, батьків та інших партнерів школи у вихованні.

Методи дослідження

- педагогічне спостереження за поведінкою учнів;
- анкетування учнів, педагогічних працівників, батьків;
- опитування лідерів місцевих органів влади, осередків громадських об'єднань та учнівського самоврядування;
- аналіз документації шкіл, що відображає організацію навчально-виховного процесу та роботу виховних ланок загальноосвітнього навчального закладу;
- діагностичне тестування психолого-педагогічної компетентності класних керівників;
- експертна оцінка психолого-педагогічної компетентності класних керівників дирекцією ЗНЗ, фахівцями методичної служби.

II. Зовнішній моніторинг – це збір, обробка, узагальнення, аналіз даних, що характеризують умови, процес та результати виховної роботи навчальних закладів, незалежними від колективу цих закладів фахівцями у галузі оцінних технологій, зіставлення установлених показників виховання з чинними стандартами.

Зовнішній моніторинг якості виховання у місті Енергодарі забезпечує:

- об'єктивні висновки про якість виховного простору загальноосвітнього навчального закладу та ефективність прийнятих управлінських рішень (норм, заходів, програм) щодо організації виховання;

- окреслення кола потреб загальноосвітніх навчальних закладів та визначення напрямів їх співпраці з іншими соціальними інститутами у справі виховання;
- стимуляцію росту професійної компетентності педагогічних працівників як виховників;
- ефективність моніторингу і науково-методичного супроводу виховання у школах, Науково-методичного центру управління освіти;
- отримання об'єктивної інформації про адекватність результатів виховання ресурсам, що вкладаються у виховну роботу;
- визначення перспективних і актуальних напрямів освітньої політики міста у сфері виховання.

Система зовнішнього міського моніторингу виховання має забезпечувати об'єктивну оцінку якості виховання на основі даних, до яких можна отримати доступ чи зібрати їх невеликим коштом. Даний документ визначає необхідний мінімум показників, інтерпретація яких дозволяє об'єктивно оцінити розвиток міської системи освіти у напрямку «Виховання». Тут також описано систему звітності по вертикалі, що забезпечує процес узагальнення даних моніторингу та координацію дій структур управління освітою на всіх рівнях.

Моніторинг виховання на рівні міста полягає у встановленні та оцінці стану виховного простору загальноосвітніх навчальних закладів місцевої системи освіти. Лише за умови об'єктивного оцінювання взаємовідносин між учасниками навчально-виховного процесу та ставлення до навчального закладу громади мікрорайону, насамперед батьків, місцеві органи управління освітою здатні приймати корисні для шкільної спільноти рішення, а Науково-методичний центр управління освіти – забезпечувати ефективний науково-методичний супровід виховання.

Зовнішньому моніторингу виховання на рівні міста підлягають всі загальноосвітні навчальні заклади місцевої мережі. Виконавцем досліджень є Науково-методичний центр управління освіти, підтримку якому надає місцевий орган управління освітою. Безпосередньо органи місцевого управління та методичного супроводу освіти щорічно вивчають і оцінюють якість виховного простору опорних ЗНЗ, а також – виховний простір мікрорайонних шкіл.

Плануючи дослідження, органи міського управління освіти та методичного супроводу освіти зобов'язані орієнтуватись на вказані далі завдання, ключові запитання та загальні критерії оцінювання виховного простору загальноосвітнього навчального закладу. Вони не можуть використовувати моніторинг як інструмент контролю над

школами та вчителями. Мета нагромадження й аналізу отриманої інформації – постійно проводити поінформоване, критичне обговорення якості міської системи освіти, осмислення обраних цілей та способів виховання.

Обов'язкові завдання моніторингу виховної роботи у міській мережі загальноосвітніх навчальних закладів та оцінювання якості виховного простору кожного з цих закладів:

- встановити відповідність виховного простору опорних загальноосвітніх навчальних закладів та мікрорайонних шкіл регіональному стандарту;
- визначити (у відсотках до загальної кількості учнів ЗНЗ) кількість активних учасників виховних справ;
- виявити проблеми методичного супроводу виховання та внутрішньошкільного моніторингу.

Орієнтовні ключові запитання оцінювання виховного простору школи:

1. Як у навчальних закладах враховують потреби та інтереси учнів?
2. Наскільки педагоги, батьки та учні співпрацюють і довіряють одне одному?
3. Якою мірою учні ЗНЗ залучені до виховних справ (позакласної роботи) та громадської діяльності (волонтерство, членство у формальних і неформальних дитячих об'єднаннях тощо)?
4. Наскільки у шкільних програмах виховання враховано вимоги нормативних документів про освіту і результати діагностування особистісного розвитку учнів та виховного простору школи?
5. Наскільки загальноосвітні навчальні заклади відкриті для партнерства?

Критерії оцінювання виховного простору загальноосвітнього навчального закладу:

- *безпечний:* гарантовані особиста недоторканість дітей і дорослих, педагогічний захист при виникненні в учнів життєвих проблем;
- *моральний:* учасники навчально-виховного процесу виявляють людяність, толерантне ставлення, прийняли та дотримуються етичних норм (норм християнської етики);

- *сповнений довіри*: між вихованцями і вихователями, різними категоріями вихователів панують взаєморозуміння та співпраця у розв'язанні суспільно значущих і особистих життєвих проблем;
- *вільний*: забезпечено реальні можливості учасників навчально-виховного процесу самим приймати рішення, розв'язувати життєві проблеми, творити особисті взаємини, демократичність шкільного життя;
- *патріотичний*: виявляються повага до України, атрибутів Української держави та державної мови, дбайливе ставлення до природи та культури, шана національним і місцевим героям, створено реальні можливості пізнати Україну, рідний край, набути досвіду громадянської поведінки;
- *культуротворчий*: забезпечено розвиток творчого потенціалу всіх суб'єктів виховного процесу, учителі та вихователі виявляють високу педагогічну культуру;
- *відкритий*: зі школою співпрацюють родини, органи влади та самоврядування, громадськість.

Для забезпечення об'єктивного оцінювання якості виховного простору школи доцільно досліджувати:

- компетентність управлінського персоналу загальноосвітнього навчального закладу як організаторів виховання;
- взаємовідносини учнів, педагогів та батьків;
- участь учнів 4-х, 9-х та 11-х класів у виховних справах та громадській діяльності;
- участь громадськості (учнівського самоврядування, батьків, громадських об'єднань та місцевої влади) у вихованні;
- документацію школи, що відображає навчально-виховний процес та моніторинг виховання.

Методи дослідження:

- анкетування учнів, педагогічних працівників, батьків;
- опитування директорів ЗНЗ, керівників органів міської влади та управління освітою, лідерів місцевих осередків громадських об'єднань;
- аналіз документації навчальних закладів, а також статистики, що відображає організацію навчально-виховного процесу і моніторингу виховання;

- діагностичне тестування управлінської та психолого-педагогічної компетентності керівників ЗНЗ;

- експертна оцінка управлінської та психолого-педагогічної компетентності керівника ЗНЗ керівниками шкільного відділу управління освіти, фахівцями методичної служби.

Час проведення та періодичність моніторингових досліджень:

Внутрішньошкільні дослідження проводитимуться двічі на рік – у грудні та квітні, а зовнішні – щороку у квітні. Проектування досліджень на кожному з рівнів моніторингу: у школі, та місті, а отже, й визначення обов'язкових завдань, ключових запитань, критеріїв оцінювання та методів і процедури збору інформації, також підбір інструментарію (анкети, тести, питальники тощо) – компетенція відповідних суб'єктів дослідження. Орієнтовні проекти досліджень, рекомендації щодо їх проведення і обробки зібраної інформації, зразки інструментарію розроблено Науково-методичним центром управління освіти Енергодарської міської ради.. Класні керівники у своїх дослідженнях повинні послуговуватися порадами шкільного психолога та надати йому для оцінки інструментарій, яким вони планують користуватися. На психологів також покладається обов'язок забезпечити методичний супровід внутрішньошкільних досліджень.

Результати моніторингу якості виховання щорічно оприлюднюватимуться на сайті НМЦ та обговорюються на серпневих конференціях педагогічних працівників, методичних об'єднаннях класних керівників, практичних психологів, директорів і заступників директорів з виховної роботи загальноосвітніх навчальних закладів.

Додаток 2

**Програма
моніторингу якості виховного процесу**

Моніторинг якості виховного процесу проводиться на виконання Програми розвитку системи освіти міста Енергодара на 2009-2015 роки (Розділ 10 «Моніторинг системи управління освітою. Створення і розвиток системи моніторингу якості освіти. Впровадження ЗНО»).

Об'єктом моніторингу є виховний процес в закладах освіти міста.

Предмет дослідження – якість управління організацією та здійсненні виховного процесу в межах навчального закладу, учнівського колективу.

Метою дослідження є виявлення позитивних та негативних тенденцій в управлінні та здійсненні виховної діяльності, передумов та причин їх виникнення для подальшого корегування науково-методичного супроводу даного напрямку.

Завдання моніторингу якості виховного процесу:

- визначити індикатори, за якими можна зробити висновок щодо якості виховного процесу в навчальному закладі ;
- розробити, підібрати інструментарій для вимірювання індикаторів;
- визначити коло суб'єктів моніторингового дослідження, сформувати вибірку, яка б була репрезентативною та дозволила отримати об'єктивні результати;
- провести узагальнення отриманих даних, здійснити їх аналіз та інтерпретацію;
- виробити практичні рекомендації для корегування науково-методичного супроводу виховної роботи на рівні управління освіти, міського та шкільних МО класних керівників, адміністрацій навчальних закладів.

Гіпотеза дослідження. Проведення моніторингу якості виховного процесу ґрунтується на уявленні про, по-перше, тісний зв'язок між рівнем професійної компетентності класного керівника, рівнем управління виховною роботою та результативністю виховного процесу, по-друге, залежність його результативності від ступеню реалізації запитів батьків щодо виховної діяльності. Своєчасне виявлення проблем та корекційні заходи, вивчення потреб батьківської та учнівської громадськості дозволять досягти кращих результатів виховної роботи навчальних закладів.

Моніторинг якості виховного процесу повинен виконати такі **функції**:

- мотиваційну – стимулювати педагогів та управлінців до пошуку нових ефективних форм і методів організації виховної роботи;
- діагностичну – виявити фактори, які впливають на якість виховного процесу;
- аналітичну – визначити, наскільки внутрішня оцінка діяльності класного керівника, управління виховним процесом відповідає запитам батьківської та учнівської громадськості;
- коригувальну – сприяти внесенню змін до перспективного та поточного планування виховної та науково-методичної роботи на рівні закладу та управління освіти;

- інформаційну – отримати дані про якість діяльності класних керівників, управління виховним процесом на рівні навчального закладу.

Методи дослідження:

- аналіз соціологічної, психолого-педагогічної літератури, нормативно-правових актів з досліджуваної проблеми;
- анкетування педагогів, учнів, батьків;
- моделювання діяльності класного керівника, управління організацією виховної діяльності в навчальному закладі;
- вимірювання вагомості факторів і критеріїв діяльності класного керівника, управління організацією виховної діяльності, ступеню їх прояву в конкретному навчальному закладі;
- узагальнення і аналіз отриманих показників.

Інструментарій моніторингових досліджень.

1. Анкета №1 для батьків
2. Анкета №2 для класних керівників
3. Анкета №3 для учнів 6-х класів
4. Анкета №4 для учнів 9-х та 11-х класів
5. Кваліметрична модель діяльності класного керівника в редакторі Excel
6. Кваліметрична модель управління організацією виховної роботи в навчальному закладі в редакторі Excel
7. Таблиця в редакторі Excel для узагальнення результатів опитування класних керівників, батьків, учнів

Технологічні вимоги до здійснення дослідження:

В моніторинговому дослідженні беруть участь ЕНВК №1, ЕЗОШ №2, ЕБГ «Гармонія», ЕЗОШ №4, ЕНВК №5, ЕЗОШ №7, ЕБЛ.

Для забезпечення репрезентативності та економічності вибірки використовується кластерний вибір: в анкетуванні беруть участь класні керівники, учні та батьки учнів 6-х, 9-х та 11-х класів.

Для отримання об'єктивної оцінки ступеню прояву окремих факторів та критеріїв діяльності класного керівника («Кваліметрична модель діяльності класного керівника») до експертизи залучаються: сам класний керівник (здійснює самоекспертизу); заступник директора закладу з виховної роботи, керівник шкільного методичного об'єднання класних керівників.

В роботі з кваліметричною моделлю управління організацією виховної роботи беруть участь в якості експертів: заступник директора з виховної роботи, керівник шкільного МО класних керівників, методист НМЦ Худенкова І.Г.

План моніторингового дослідження якості виховного процесу

п/п	захід	Інструментарій (форма)	дата	відповідальні
.	Визначення мети, завдань, очікуваних результатів дослідження; розробка інструментарію	Програма моніторингу	До 23 грудня 2013р.	Методист и НМЦ Самойлова І.А., Худенкова І.Г.
.	Надання навчальним закладам інструментарію для проведення дослідження		До 28 грудня 2013р.	Методист НМЦ Самойлова І.А.
.	Проведення анкетування учнів, батьків, вчителів відповідно до вимог програми	Анкети №1, №2, №3, №4	До 21 січня 2014р.	Адміністрація закладів
.	Надання результатів експертизи за кваліметричними моделями, узагальнюючої інформації за підсумками опитування закладами освіти до НМЦ	Таблиці для узагальнення в редакторі Excel	До 30 січня 2014р.	Адміністрація закладів
	Узагальнення та аналіз	Звіт про	До 20	Методист

.	матеріалів моніторингу, складання рекомендацій	результати моніторингу	лютого 2014р.	и НМЦ Самойлова І.А. Худенков а І.Г.
---	---	---------------------------	------------------	---

Очікувані результати:

1. Для адміністрації навчальних закладів:
 - отримання інформації про фактори, які впливають на результативність виховного процесу, запити учнів , батьків, вчителів щодо організації виховної роботи в закладах освіти, окремих учнівських колективах, що дасть можливість внести зміни до перспективного та поточного планування методичної, виховної роботи
 - отримання адресних рекомендацій щодо подолання впливу факторів, які негативно впливають на результативність виховного процесу в навчальних закладах.
2. Для управління освіти Енергодарської міської ради та Науково-методичного центру:
 - отримання узагальненої інформації щодо факторів, які позитивно та негативно впливають на результативність виховного процесу;
 - використання отриманої інформації для перспективного планування та корекції поточних планів науково-методичної діяльності з даного напрямку;
 - надання закладам освіти інструментарію, якій можна використовувати при проведенні внутрішнього моніторингу виховної діяльності.